

## Kompetenču pieeja mērķu un uzdevumu izvirzīšanā studiju kursam “Latviešu valoda medicīnā” Rīgas Stradiņa universitātē

*Aija Rubene, Dace Žibala*

*Rīgas Stradiņa universitāte, Valodu centrs, Latvija*

*Aija.Rubene@rsu.lv*

*Dace.Zibala@rsu.lv*

### Kopsavilkums

Mūsdienās jebkuras svešvalodas apguves programma tiek balstīta uz valodas prasmes līmeņu koncepta, t. i., valodas prasmes līmeņu aprakstiem. Pētījums parāda prognozēto – latviešu valodas lietojuma nepietiekamība un medicīnas / zobārstniecības studiju programmās atvēlētais kontaktstundu apjoms (100) studiju kursiem “Latviešu valoda medicīnā / zobārstniecībā” ļauj sasniegt vien minimālu valodas lietojuma prasmi, kas noder tikai personiskajā un sadzīves jomā. Saziņai sociālajā, tostarp profesionālajā, jomā ir nepieciešams augstāks valodas apguves līmenis. Tādēļ valodas apguves procesā galvenokārt ir jāpilnveido valodas komunikatīvā kompetence.

*Atslēgvārdi:* kompetences, kursa programma, programmas mērķis un uzdevumi, kursa saturs, mācību metodes un pieejas, vajadzības.

### Ievads

Latviešu valodas kā svešvalodas apguve ir jauna un maz pētīta joma, vēl mazāk izziņāts ir latviešu valodas kurss iesācējiem ar profesionālu ievirzi, piemēram, studiju kurss “Latviešu valoda medicīnā”. Vienā laikā un savstarpēji saistīta valodas pamatzināšanu un profesionālo zināšanu apguve liek pievērst īpašu uzmanību attiecībām starp profesionālajām zināšanām un valodas komunikatīvo kompetenci. Komunikatīvajā mācību procesā jēdziens “kompetence” nozīmē “zināšanas par valodu un attieksme pret to, prasme valodas parādības analizēt un vērtēt; laba prasme klausīties, runāt, lasīt un rakstīt, kā arī uztvert un radīt saziņas situācijai, nolūkam, saturam un formai atbilstošu tekstu” [Šalme, 2011].

Eiropas Padomes moderno valodu apguves rokasgrāmatā “Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana” (*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, 2001), kas latviešu valodā izdota 2006. gadā (turpmāk – Pamatnostādnes), ir sistematizēts valodas mācību saturs, izstrādātas zināšanu, prasmju un kompetenču gradācijas skalas un prasmju novērtējuma kritēriji. Valodas prasmes dalījums līmeņos palīdz noteikt valodas apguvēja prasmju un kompetenču kvalitāti, izaugsmes iespējas, kā arī ļauj objektīvi novērtēt valodas prasmi.

## Teorētiskais pamatojums

Mūsdienās jebkuras svešvalodas apguves programma tiek balstīta uz valodas prasmes līmeņu koncepta. Svešvalodu prasmē un lietojumā izšķir trīs līmeņus. Zemākais ir A līmenis, kas sastāv no diviem apakšlīmeņiem jeb pakāpēm: A1 (*Breakthrough*) un A2 (*Waystage*); vidējam līmenim B attiecīgi arī ir divi apakšlīmeņi – B1 (*Threshold*) un B2 (*Vantage*); augstākais ir C līmenis, kam izšķir C1 (*Advanced*) un C2 (*Mastery*) pakāpi.

Kas ir valodas prasmes līmeņu apraksts? Valodas līmeņa apraksta “galvenais uzdevums ir sistematizēti aprakstīt valodas lietojuma prasmes un noteikt valodas snieguma līmeni dažādos valodas apguves posmos” [Šalme, 2011], tas tiek izmantots mācību satura izstrādē. Pamatnostādnēs ir ietverts pilns līmeņu apraksts, kurā izklāstīts arī dažādu kompetenču saturs un nozīme valodas apgūvē. Izšķir vispārējās un ar valodas lietojumu saistītās kompetences. Starp tām īpaši jāuzsver komunikatīvā kompetence un lingvistiskā jeb valodas kompetence. Pašreiz latviešu valodas apguves praksē lielāku vērību pievērš komunikatīvajai, valodas, sociokultūras un mācīšanās kompetencei.

Valodas prasmes līmeņu apraksts angļu valodā tapa apmēram trīsdesmit gadus, tā pirmsākumi jāmeklē pagājušā gadsimta 70. gados: mācību satura, tā kvalitātes izpēte vienmēr ir bijusi aktuāla, bet neviena no valodu apguves metodēm un pieejām nespēja apmierināt sabiedrības un valodas lietotāju vajadzības. 1975. gadā J. A. van Eks un J. Aleksanders izstrādāja **sliekšņa līmeņa** aprakstu *Threshold Level English* [Ek, Alexander, 1975], 90. gadu sākumā tika veikti divi pētījumi – J. A. van Eka un J. L. M. Trima *Waystage 1990* (1991) un šo pašu autoru atjaunotais izdevums *Threshold Level 1990* (1993), kuros bez sistematizētām leksikas, gramatikas un saziņas funkcijām apraksti bija papildināti ar norādēm, kā apgūt dažādas lietojuma prasmes, izmantot noteiktas saziņas stratēģijas, pilnveidot kompetences u. c. [Ek, 1991; 1993].

Latviski valodas prasmes līmeņu apraksts pirmo reizi tika publicēts 1997. gadā izdevumā “Latviešu valodas prasmes līmenis”. Šis pētījums ir pielāgots izdevumā *Threshold Level English* aprakstītajam un neizdala A1 un A2 apakšlīmeņi, turklāt šis līmeņu apraksts atbilst latviešu valodas kā otrās valodas apguvei. Pētījumā “Latviešu valodas prasmes līmeņi. Pamatlīmenis” atspoguļots latviešu valodas kā svešvalodas apguves un lietojuma saturs A1 un A2 līmenī, tas kopš 2014. gada pieejams Latviešu valodas aģentūras mājaslapas sadaļā “Māci un mācies latviešu valodu”.

## Darba mērķis

Pētījuma mērķis ir apkopot un izvērtēt kompetenču pieejas lietojumu studiju kursa programmas izveidē, mērķu un uzdevumu izvirzīšanā, apzinot latviešu valodas lietojuma nepietiekamību ikdienas saziņā, kā arī studiju nolūkiem.

## Metodes

Empīriski novērojumi, pārrunas, studējošo aptaujas, Eiropas izglītības institūciju dokumentu izpēte, literatūras analīze.

## Diskusija

Jebkuras valodas apguve ir process, kura pamatā ir studējošo valodas vajadzību un interešu noteikšana, mērķa izvirzīšana, satura definēšana, mācību materiāla atlase un izveide, kursa programmas izstrāde, mācību metodes izvēle, pārbaude, vērtēšana, novērtējums un resursi (kvalificēts akadēmiskais personāls, mācību līdzekļi, mācību vide) studiju kursa realizēšanai.

Latviešu valodas kā svešvalodas apguves metodikā tiek ievēroti šādi principi:

- kompleksitātes princips – aktīvi līdztekus tiek apgūta runātprasme, klausīšanās, lasīšana, rakstīšana un valodas lietojums;

- iemācītā atkārtotības, nostiprināšanas, biežuma princips – mācoties tiek atkārtots valodas materiāls, kas biežāk sastopams ikdienas saziņā un ir visnepieciešamākais mācību procesā;
- sistemātiskuma princips – tiek ievērots valodas struktūru apguvē, pat domāšanas veidā;
- visu informācijas uztveršanas kanālu izmantošanas princips – redzamo, dzirdamo, darāmo, kustībā esošo;
- apsteigšanas princips (biežuma principa turpinājums) – saziņai nepieciešamo frāžu un “valodas etiķetes formulu” apguve;
- aizrautības princips – krustvārdu mīklu, rosinošu mācību materiālu izvēle un uzdevumi u. tml. Valodu apguvē zināmas daudzas (vairāk nekā divdesmit) pieejas, taču dominē divas atšķirīgas pamatpieejas:

- strukturālā (tā atspoguļojas galvenokārt trijās metodēs: gramatikas un tulkošanas, audiolingvālajā un tiešajā);
- funkcionālā jeb informatīvi komunikatīvā un sociāli komunikatīvā.

Strukturālajā pieejā vērība tiek veltīta izteikuma vai frāzes formāli lingvistiskai pareizībai.

Funkcionālā un interaktīvā pieeja ir cieši saistītas ar komunikatīvās pieejas izmantojumu valodas apguvē, tāpēc daži pētnieki apvieno šīs abas pieejas vienā, un tiek runāts par komunikatīvi funkcionālo pieeju vai sociāli komunikatīvo. Funkcionālās pieejas izpratnes pamatā ir šāda ievirze: saturs, nozīme, jēga → tās izteikšanas paņēmieni un līdzekļi → to funkcijas runā. Vairums pedagogu integrē strukturālās, funkcionālās un interaktīvās metodes. Veiksmes gadījumā tā ir inovatīva integrēta pieeja valodu apguvē, jo komunikatīvajai pieejai svešvalodas apguvē robežas ir “visai izplūdušas” [Šalme, 2011].

Funkcionālās pieejas pārstāvji uzskata, ka “valoda jāmācās reālās dzīves vajadzībām [..]. Valodas apguves pamatā tād ir reālo vajadzību analīze: kas valodas apguvējam būs nepieciešams komunikācijā” [Beikers, 2005].

Valodas pamatlīmeņa saturs galvenokārt aptver valodas lietojumu personiskajā un sadzīves jomā, un atbilstoši Pamatnostādņēs izteiktajām norādēm sociālā saziņa sāk veidoties tikai A2 līmenī [Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana, 2006].

Vajadzību un motivācijas noskaidrošanai var kalpot studējošo vajadzību analīze, kas tika veikta ar anketēšanas un / vai intervijas palīdzību.

Latvijā ārvalstu studējošie ierodas bez latviešu valodas priekšzināšanām, tāpēc viņu vajadzības ir prognozējamas bez anketēšanas. Svarīgāka ir atgriezeniskās saites iegūšana semestru vai kursa noslēgumā (kursa novērtējums ar komentāriem un ierosinājumiem).

Latviešu valodas apguvei atvēlētais laiks ir atkarīgs no studiju programmas, un kontaktstundu (PDV) skaits ir ļoti atšķirīgs. Vērojama to samazināšanas tendence (sk. 1. att.).

Tomēr kursam izvirzītais mērķis – veidot komunikatīvo kompetenci, attīstot noteiktas valodas lietošanas prasmes ikdienas situācijās un studiju nolūkiem klīniskā vidē (saziņai ar pacientu) – ir palicis nemainīgs.

Mērķa izvirzīšana ir sarežģītāka, jo tajā jāiekļauj ne tikai valodas lietojuma komunikatīvās kompetences veidošana un pilnveide, bet arī vispārīgās, mācīšanās, sociolingvistiskās un starpkultūru saziņas kompetences veidošana un pilnveide. Būtiski ir formulēt uzdevumus un paredzamos sasniegumus vai rezultātus.

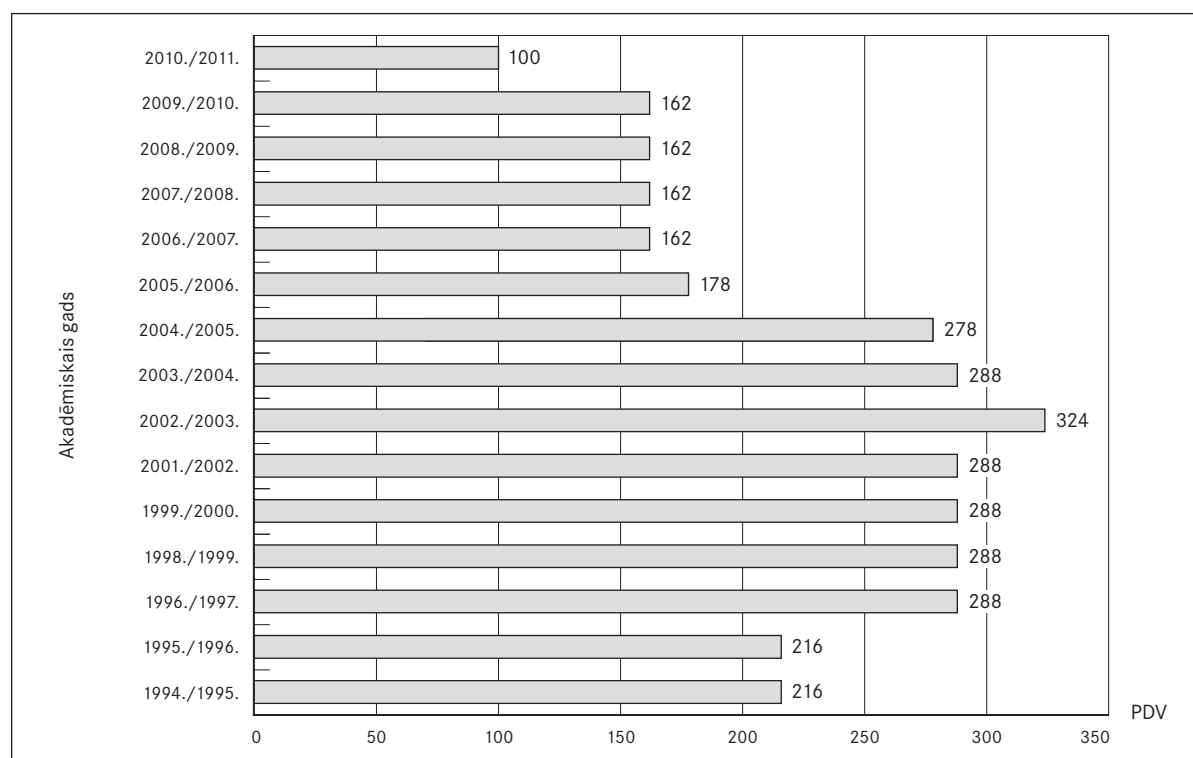
Balstoties uz kompetenču un funkcionāli komunikatīvo pieeju valodu mācīšanā, izveidota ir kursa programma. Tās pamatā ir tematiskā pieeja, kas ārvalstu studentam ir aktuāla gan ikdienā, gan arī kā medicīnas studentam. Obligātajā studiju kursā, kas ilgst trīs semestrus vai 100 kontaktstundas, students apgūst valodu elementārajā pamatlīmenī (A1). Kurša programma paredzēta elementārajam valodas apguves līmenim, tāpēc ir problemātiski 100 kontaktstundu laikā panākt profesionālās kompetences attīstību valodas lietojumā.

Pastāv neatbilstība starp nepieciešamību sasniegt noteiktu profesionālās latviešu valodas apguves līmeni un kursa apjomu. To vēl papildus pastiprina latviešu valodas vides nepietiekamība, piemēram, studiju process notiek angļu valodā, un tas ir objektīvs faktors. Šīs valodas apguves problēmas atspoguļojas RSU Ārvalstu studiju nodaļas 2.–6. semestra studējošo – 140 respondentu – aptaujā (sk. 2.–4. att.).

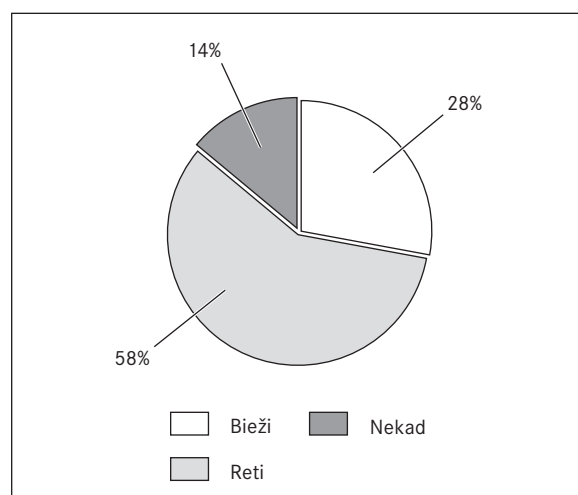
Ikdienā latviešu valoda bieži ir nepieciešama 28% studentu, piemēram, slimnīcā, to min 4.–6. semestra studenti, 2.–3. semestra studenti vairāk uzsver situācijas veikalā, tirgū, transportlīdzekļos, uz ielas.

Latviešu valodas apguve 43% studentu sagādā grūtības (sk. 3. att.), tomēr 75% studējošo latviešu valodas apguvei nevelta laiku pēc nodarbībām mājās (sk. 4. att.). Anketā netika ietverts jautājums par laika patēriņu mājas darbu pildīšanai, jo arī tas ir laiks, kas tiek veltīts valodas apguvei ārpus nodarbībām.

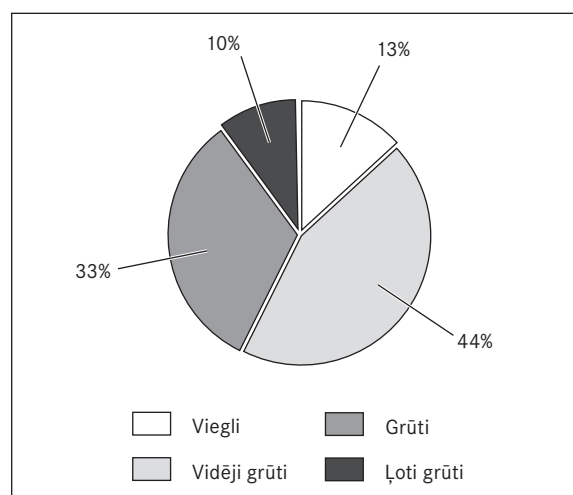
1. attēls. Latviešu valodas kursa (obligātā studiju kursa) apjoms kontaktstundās (PDV)  
Amount of contact hours in the Latvian language course (the compulsory study course)



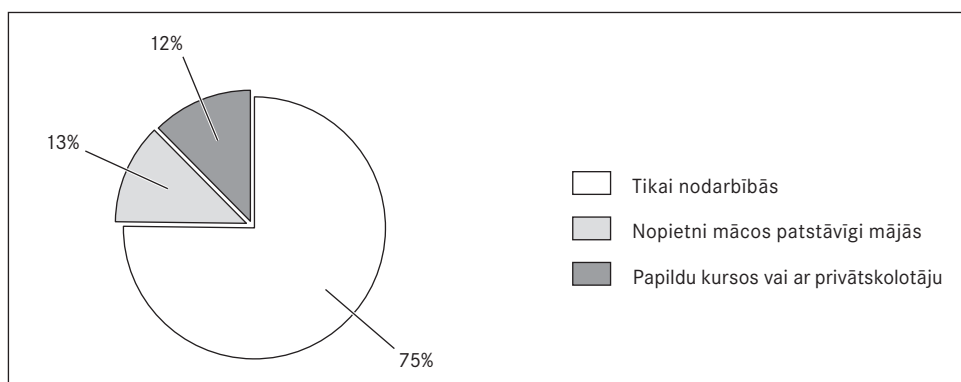
2. attēls. Latviešu valodas nepieciešamība ikdienā  
The need for the Latvian language application on every day basis



3. attēls. Latviešu valodas apgūšanas grūtības ārzemju studentiem  
Difficulties in acquiring the Latvian language for foreign students



4. attēls. Veids, kā ārzemju studenti mācās latviešu valodu  
The way of acquiring the Latvian language



Novērojumi, docējot šo kursu, parāda atšķirības valodas apguvē dažādu valstu studējošajiem. Gramatikas kompetence augstāka ir vāciski un krieviski runājošajiem studentiem, turpretī lielākai daļai citu valstu studentu tā sagādā lielākas grūtības, jo viņu dzimtajā valodā nav noteiktu gramatisko kategoriju (piemēram, lietvārdu dzimtes, locījumu, pārvaldījuma) vai viņiem par tām nav skaidra priekšstata. Jaunais viņiem ir jāiemācās kopā ar latviešu valodas formu apguvi. Grūtības valodas sapratnē sagādā izruna – fonētiskā kompetence – latviešu valodas specifisko līdzskaņu, to kombināciju dēļ (dz, ķ, ļ, ņ, šķ).

Lai gan pastāv šeit minētās valodas apguves grūtības un kursa apjoms ir neliels, mūsu uzdevums ir detalizētāk izstrādāt kursa uzdevumus, lai tie atspoguļotos studiju kursa paredzamajos rezultātos.

### Secinājumi

Kompetenču pieeja palīdz detalizētāk izvirzīt studiju kursa mērķus un uzdevumus.

Ņemot vērā pieredzi, studiju kursa “Latviešu valoda medicīnā” sekmīgai apguvei ir jāintegrē strukturālās, funkcionālās un interaktīvās mācību metodes.

Pastāvot neatbilstībai starp nepieciešamību sasniegt noteiktu profesionālās latviešu valodas apguves līmeni un nelielo kursa apjomu, ir grūti panākt profesionālās kompetences attīstību valodas lietojumā studiju kursa programmas ietvaros.

Valodas apguve ir sarežģīts, daudzveidīgs un reizē arī individuāls process, tāpēc paredzamais rezultāts vairāk ir orientējošs, turklāt valoda ir gan līdzeklis mērķa sasniegšanai, gan pats mērķis.



### Competency Approach in Setting Targets and Tasks for the Study Course “Latvian Language in Medicine” at Rīga Stradiņš University

#### Abstract

Any programme of foreign language acquisition today is based on the concept of language proficiency levels. Learning Latvian as a foreign language is a new and comparatively little studied field, not to mention such a Latvian language course as a study course of professional orientation for beginners “Latvian Language in Medicine”. Simultaneous and interrelated acquisition of the basic language and professional knowledge requires paying special attention to the relationship between professional knowledge and language communicative competence. It determines functional and thematic approach to developing the content of the programme.

According to the guidelines of the Council of Europe for modern language learning “Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment” (2001), published in Latvian in 2006 (“*Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana*”), hereinafter “Guidelines”, language communicative competence is defined as a set of knowledge, skills and features that allows a person to perform certain activities using specific linguistic resources. Language proficiency levels help to determine the quality of learners’ skills and competences, potential of their progress, as well as to assess achievements objectively.

*Keywords:* competence, course programme, aims and objectives of programme, course content, selection of teaching methods and approaches, needs.

### Literatūra

1. Beikers, K. *Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati*. Iegūts no: [http://www.atvertaskola.iac.edu.lv/grāmatas/beikers/otra\\_macibvaloda.doc](http://www.atvertaskola.iac.edu.lv/grāmatas/beikers/otra_macibvaloda.doc) [sk. 10.01.2005.].
2. *Council of Europe*. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
3. Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana. *Eiropas Padome*. Autoru kolektīvs. Rīga: VVA, 2006.
4. Ek, J. A. van, Alexander, J. *Threshold Level English*. Oxford: Pergamon Press, 1975.
5. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. *Threshold Level 1990. Council of Europe*. Cambridge University Press, 1993.
6. Ek, J. A. van, Trim, J. L. M. *Waystage 1990. Council of Europe*. Cambridge University Press, 1991.
7. *Latviešu valodas prasmes līmenis*. Sast. Zuicena, A., Grīnberga, I., Martinsone, G., Piese, V., Veisbergs, A. Kultūras sadarbības padome, 1997.
8. *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LVA, 2011.
9. Šalme, A. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga: LVA, 2011.
10. Šalme, A., Auziņa, I. *Latviešu valodas prasmes līmeņi. Pamatlīmenis A1, A2*. Rīga: LVA, 2013. Iegūts no: [http://maciunmacies.valoda.lv/images/Maci/Pieaugusajiem\\_Programmas/A1\\_A2\\_Prasmes\\_limeni.pdf](http://maciunmacies.valoda.lv/images/Maci/Pieaugusajiem_Programmas/A1_A2_Prasmes_limeni.pdf) [sk. 27.02.2014.].